

Ясеницький Юрій Ігорович,
аспірант Науково-дослідного інституту
публічного права

ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Статус військовополонених надається законним учасникам військових дій (комбатантам). У міжнародному збройному конфлікті – як у війні рф з Україною, комбатанти – це люди, які належать до збройних сил держав, що перебувають у стані війни. У ч. 2 ст. 3 III Женевської Конвенції міститься зобов'язання для держав-учасниць «підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу». Основна частина вимог щодо гуманного поводження з військовополоненими викладена у ст. 3 III Женевської Конвенції, яка визначає: у випадку збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру та виникає на території однієї з держав, кожна сторона конфлікту зобов'язана застосовувати як мінімум такі положення: з особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поводяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища чи будь-якими іншими аналогічними критеріями [1].

Привілеєм комбатанта є відсутність покарання у зв'язку із законною участю у бойових діях. Відповідно до ст. 4 Женевської конвенції під військовополоненим розуміють осіб, які потрапили в полон до супротивника та належать до категорій осіб визначених у цій статті, а саме: особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил; члени інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору; члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує; особи, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу та інші [1].

Статус комбатантів мають особи зі складу збройних підрозділів, що виконують вимоги, висунуті до них ст. 1 Гаазькою конвенцією IV 1907 року та ст. 4 Женевської конвенції III 1949 року. За останньою він формально поширюється лише на членів неінкорпорованих до збройних сил ополчень та добровольчих загонів, але де-факто і на регулярні збройні сили та інкорпоровані формування): ними командую особа, яка відповідає за своїх підлеглих; вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; вони носять зброю

відкрито; вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни. У п 2 ст. 43 Додаткового протоколу Женевських конвенцій визначено, що особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу), є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях [2].

Крім цих негативних і позитивних зобов'язань, зазначена Конвенція покладає на цивілізовані держави (і, відповідно, їхніх офіційних представників, відповідальних за утримання військовополонених) низку інших позитивних і негативних зобов'язань. Зокрема, ст. 13 цього договору вимагає з військовополоненими завжди поводитися гуманно [3]. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах. Так само військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки. Застосування репресалій до військовополонених забороняється [1].

В цілому ж, згідно з узагальненням, проведеним І. М. Жаровською, норми III Женевської конвенції і Додаткового протоколу I «Про захист жертв війни» містять у загальному виді положення, якими визначено: а) заборону катування та правила допиту військовополонених; б) право власності; в) право на гідні умови життя, належне харчування та житло, медичне забезпечення військовополонених; г) право на сповідання релігії; д) право на належні умови праці та право на відпочинок; е) право на зв'язок із сім'єю, переписку та отримання кореспонденції; е) право на справедливий суд [4, с. 352–355].

Звичайно ж, на особу, яка на території держави перебуває під її владою у статусі військовополоненого, поширюються й гарантовані нормами права захисту прав людини й основних свобод та визнані державою особисті права. Їхнім джерелом є Конституція України, Загальна декларація прав людини, проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.48 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. та деякі інші акти національного й міжнародного права. Так, наприклад, ч. 1

ст. 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому, згідно з ч. 1 ст. 24 Основного закону «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню». Отже, Конституцією України встановлено заборону щодо застосування катувань або поганого (жорстокого, нелюдського) поводження з будь-якою особою [5, с. 239]. Винятків в гарантуванні цього права Конституція України не робить для жодних осіб – ані для засуджених, ані для військовополонених, ані для будь-яких інших.

Загалом на формування кримінально-правової заборони поганого поводження з військовополоненими та її сучасне розуміння й інтерпретацію змісту норми ст. 434 Кримінального кодексу України значний вплив здійснюють джерела міжнародного гуманітарного права (зокрема, Гаазька конвенція 1907 р. про закони та звичаї війни, Женевська конвенція 1949 р. про поводження з військовополоненими, Додатковий протокол I 1977 р. до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та ін.), з урахуванням яких визначається зміст складу такого злочину.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.

2. Декларація про поліцію. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979). URL: <http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4775>.

3. Бадюков Ю. В. «Погане поводження» як ознака складу злочину, передбаченого ст. 434 КК України. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2018. Вип. 5. Т. 3. С. 10–14.

4. Жаровська І. М. Проблеми впровадження міжнародних стандартів у сферу прав військовополонених. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 350–355.

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254_k/96-vr.